

УДК 336.774

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ ТА ОЦІНКА ЙОГО ВОЛАТИЛЬНОСТІ

ОМЕЛЬЧЕНКО ОКСАНА ІГОРІВНА

Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

У сучасних умовах розвитку України особливої уваги потребує питання виходу на траєкторію стабільного економічного зростання, яке багато в чому залежить від наявних в банківській системі кредитних можливостей, тобто від ефективності кредитної діяльності банків. Відтак, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків, негативний вплив на діяльність яких чинять наслідки структурних диспропорцій, відлуння фінансової кризи, нестабільність політичної, економічної та соціальної сфери набуває все більшої актуальності.

Мета полягає у визначенні напрямів покращення кредитної діяльності банків на основі результатів аналізу динаміки розвитку кредитного ринку України протягом 2010-2015 рр. та оцінки ступеня волатильності його розвитку.

Аналіз кредитного ринку України протягом 2010-2015 рр. було проведено на основі відібраних типових показників з подальшою оцінкою їх коливальності шляхом визначення коефіцієнта варіації.

В роботі було проаналізовано розраховані ланцюгові темпи зростання таких характерних показників розвитку кредитного ринку, як: активи банків та клієнтський кредитний портфель, частка простроченої заборгованості за кредитами, визначено зміну структури кредитів у розрізі валют та строків погашення, у розрізі секторів економіки. Також

оцінено ступінь їх нестабільності за допомогою динаміки коефіцієнта варіації.

На основі проведених розрахунків можна констатувати зменшення обсягів активів банків та обсягів кредитування зокрема, зменшення питомої ваги кредитного портфеля в активах банків та розвиток банками інших активних операцій. Було визначено значний обсяг проблемної заборгованості за кредитами в більшості банків України та негативну тенденцію до її зростання. Відзначається тенденція до зменшення довгострокового кредитування та надання переваги коротко- та середньостроковому кредитуванню, та до скорочення кредитування в іноземній валюті. Також протягом аналізованого періоду спостерігається зменшенням обсягів кредитування сектору домашніх господарств в регіонах України та мінливе збільшення обсягів кредитування суб'єктів господарювання.

Враховуючи результати аналізу запропоновано такі першочергові сфери коригування кредитної діяльності банків: реструктуризація та пролонгація проблемних кредитів, розвиток довгострокового кредитування та активізація залучення довгострокових депозитних ресурсів, підвищення рівня капіталізації банківських установ.

Ключові слова. Банки, варіація, волатильність, кредитний ринок, нестабільність розвитку.

Результативність заходів зі стабілізації економіки в часи кризи, забезпечення повернення до сталого розвитку багато в чому визначається надійністю банківської системи країни та відповідності її діяльності реальним економічним умовам. Ефективність основного виду банківської діяльності – кредитування, визначається мірою наукової обґрунтованості положень, на яких базуються кредитні відносини банків із

позичальниками, методів формування та інструментів реалізації кредитної політики.

Дослідження стану банківської системи України за останні роки показує, що стрімке погіршення фінансового стану багатьох банків було спричинено саме проблемами у кредитній діяльності. Значні збитки у цьому напрямку діяльності зумовлюються несвоєчасною сплатою відсотків за наданими кредитами, неповерненням самих боргів, а часто й залученням занадто дорогих кредитних ресурсів та нерентабельним їхнім розміщенням. У роки кризи з 2008 р. зростала питома вага прострочених кредитів, використовувалася пролонгація, продовжувала мати місце практика багаторазової затримки повернення позик клієнтами банку. Така ж ситуація спостерігається і зараз через нову кризову ситуацію в країні.

Крім того недосконалий механізм формування та реалізації кредитної політики у вітчизняних банках створює суттєву перешкоду на шляху використання світового досвіду досягнення економічного зростання за допомогою саме фінансово-кредитних важелів управління. Це особливо актуалізує необхідність теоретичного та практичного дослідження проблем організації та реалізації кредитної діяльності банків та особливостей їх кредитних відносин із позичальниками.

Об'єкти та методи дослідження. Зазначені проблеми знайшли відображення в сучасній економічній теорії, теорії фінансів, банківської справи. У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі вчені приділяють значну увагу дослідженню механізму участі банків в організації грошово-кредитних відносин як на макрорівні, так і на мікрорівні (тобто між окремими економічними агентами). Питання економічної природи кредитної політики та окремі аспекти кредитних відносин банків знайшли відображення у дослідженнях таких вчених, як: В. І. Волохов [1], О. М. Гриценко, І. С. Гуцал [2], О. В. Дзюблюк [3], А. О. Єпіфанов [4; 5], І. В. Карбівничий [6; 7], В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль [8] ін.

Але слід констатувати, що більшість наукових праць присвячена аналізу окремих аспектів організації кредитної діяльності в банках. Визнаючи важливість та практичну значимість таких напрацювань, підкреслимо, що в цілому відчувається дефіцит глибоких теоретичних досліджень та практичних рекомендацій стосовно вирішення проблем нестабільного та нерівномірного розвитку кредитного ринку, а також щодо удосконалення та управління кредитною політикою саме з точки зору впливу на ефективність банківської діяльності, а отже, впливу на економічну систему в цілому.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз динаміки розвитку кредитного ринку України протягом 2010-2015 рр. та оцінка ступеня волатильності його розвитку, а також визначення напрямів покращення кредитної діяльності банків.

Результати та їх обговорення. Кредитна діяльність має вагомое соціальне та економічне значення для країни, оскільки сприяє задоволенню багатьох життєвих потреб. В економіці кожної сучасної країни дуже гостро постає питання розвитку системи кредитування.

При проведенні кредитної політики банки виходять з необхідності своїх інтересів, інтересів акціонерів, вкладників і позичальників із загальнодержавними інтересами. Банки самостійно визначають порядок залучення та використання кредитного потенціалу, встановлення рівня процентних ставок та комісійних винагород.

Специфіка банківської діяльності обумовлює високу залежність від впливу цілого ряду факторів і, як наслідок, досягнення цілей конкурентної боротьби в умовах невизначеності зовнішнього середовища, яке обумовлює додаткові ризики, можливе лише за умови формування обґрунтованих заходів з управління позицією банку на ринку послуг і, зокрема, на кредитному ринку [7].

Сьогодні кредитній системі України притаманна ціла низка проблем,

серед яких основними є подолання наслідків світової кризи, політичної нестабільності та підвищення ефективності діяльності самих банків. Окрім цього, слід враховувати вплив ентропійності розвитку соціально-економічних систем (невизначеності та неупорядкованості), тому в процесі оцінювання розвитку кредитного ринку необхідно визначити нестабільність динаміки показників.

Впродовж останніх років в банківській системі України спостерігається тенденція до зменшення як обсягів і активів, так і обсягів кредитування банками, що безумовно є негативним явищем (рис. 1).

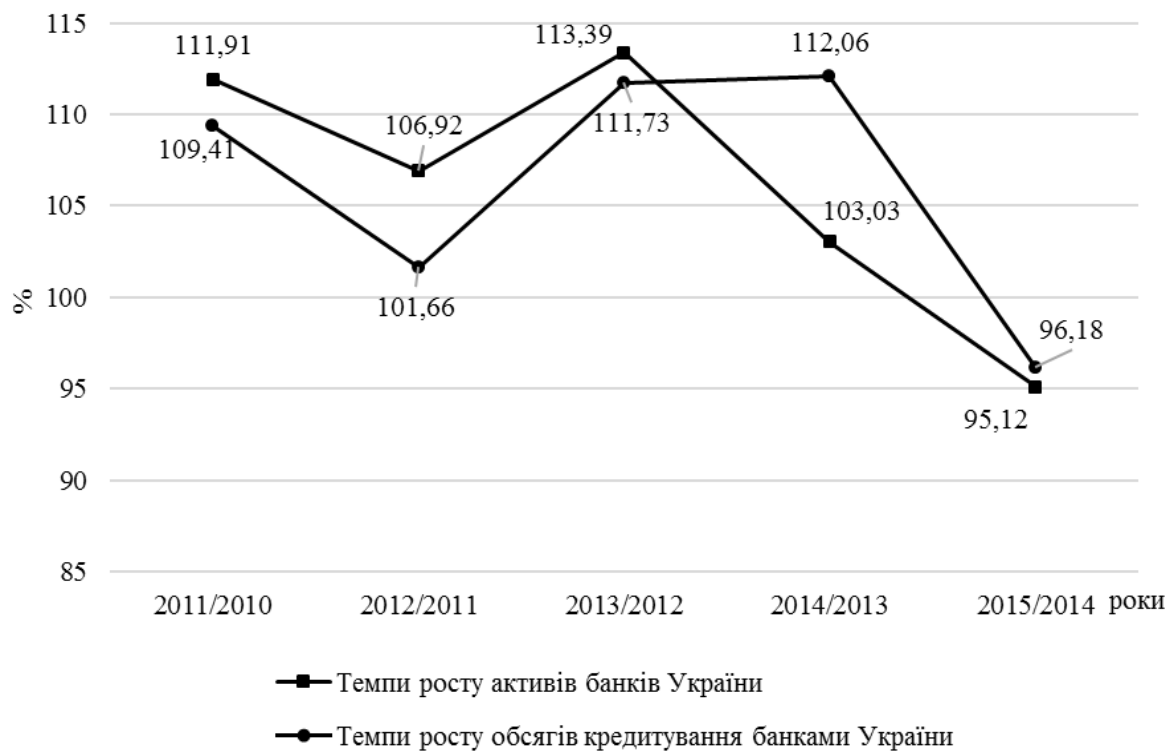

Рис. 1. Динаміка активів банків України за період з 01.01.2011 – 01.01.2016 рр.

Розраховано автором на основі [9]

Проаналізувавши дані можна зробити висновок про те, що станом на 01.01.2014 р. активи банків зросли на 13,39%, а кредити – на 11,73% у

порівнянні з попереднім роком, а на 01.01.2016 р. спостерігається зменшення на 4,88% та 3,72% відповідно. Питома вага кредитів в активах банків з 2010 р. по 2013 р. має тенденцію до зменшення з 77,79% до 71,26%, а починаючи з 2014 р. їх вага збільшується до 78,37%.

Клієнтський кредитний портфель у розрізі позичальників подано на рис. 2.

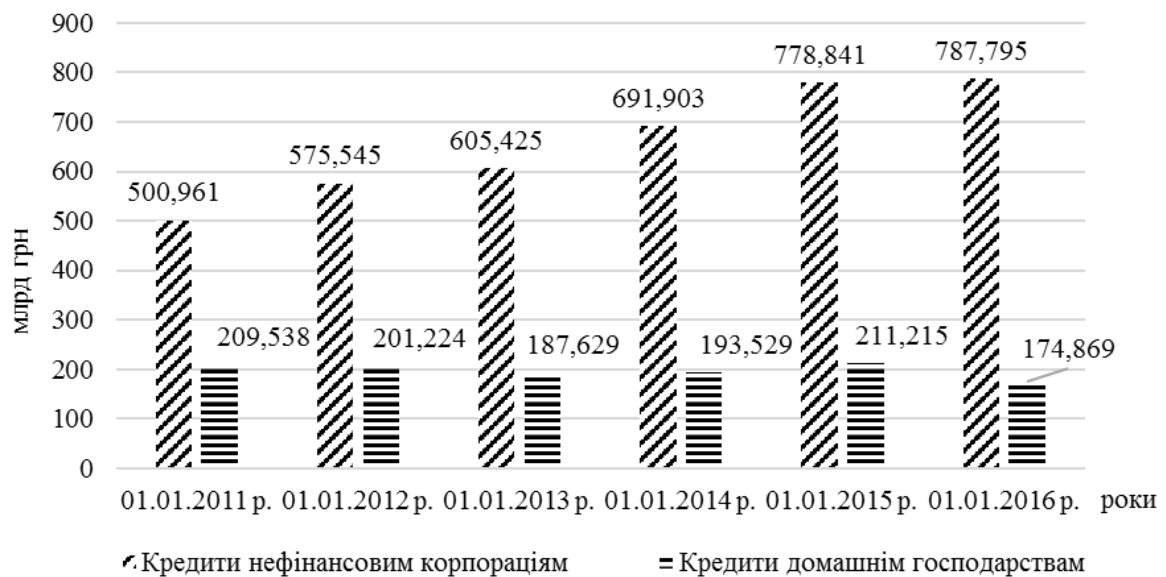

Рис. 2. Динаміка клієнтського кредитного портфелю за період з 01.01.2011 – 01.01.2016 рр.

Розраховано автором на основі [9]

Спостерігається загальна тенденція до збільшення кредитів нефінансовим корпораціям та неоднозначна тенденція до зміни обсягів кредитів домашнім господарствам. Так, обсяг кредитів нефінансовим корпораціям збільшився за весь аналізований період на 52,26%, що безумовно є позитивним явищем і свідчить про загальну тенденцію до розширення кредитного ринку. Що стосується кредитів фізичним особам, то за аналогічний період їх кількість постійно коливається.

Одним із негативних явищ у кредитній діяльності банків є значні

обсяги простроченої заборгованості (рис. 3).

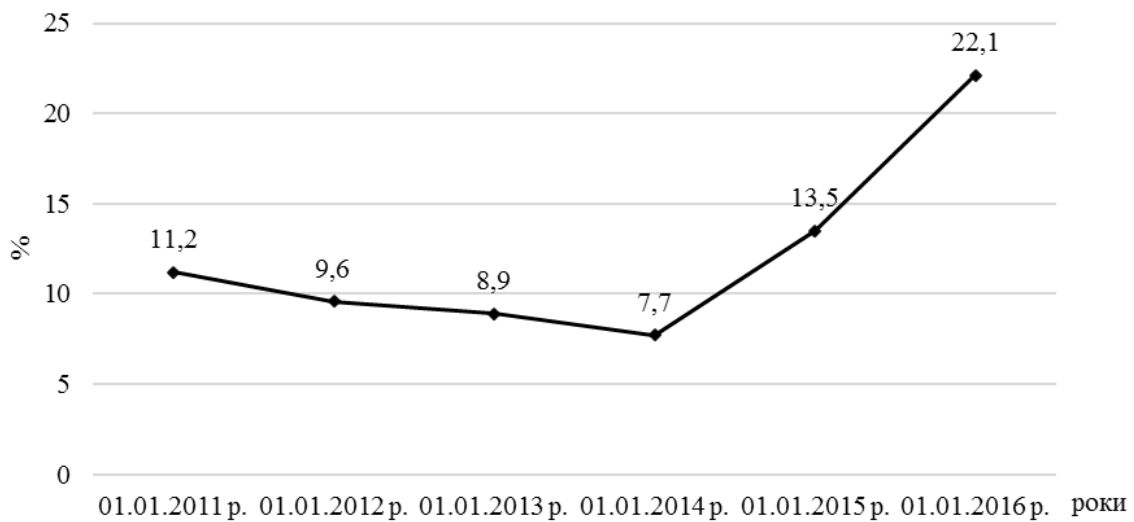

Рис. 3. Динаміка частки простроченої заборгованості за кредитами з 01.01.2011 – 01.01.2016 рр.

Розраховано автором на основі [9]

На рис. 3 можна побачити, що протягом 2010-2013 рр. спостерігається загальна тенденція до зменшення простроченої заборгованості у загальному обсязі кредитів, що вказує на те, що економіка країни почала оговтуватися після кризи 2008 року і населення та бізнес нарешті отримало змогу повертати кредитні кошти. Але ситуація різко змінюється з приходом нової кризи, адже через зниження обороту та обсягів виробництва основних галузей, ведення бойових дій на сході країни, а також зниження реальних доходів населення через те, що національна валюта протягом 2014 р. значно девальвує спостерігається значне збільшення простроченої заборгованості – на 75,32% порівняно з 2013 р. та 63,70% у 2015 р. порівняно з 2014 р.

Тож, станом на 01.01.2016 року обсяг простроченої заборгованості банків складає 22,1% від загального обсягу наданих кредитів, що є

нагальною проблемою та може призвести до зростання дефіциту кредитних ресурсів в банківській системі України, а також до виникнення проблем банків з ліквідністю та капіталізацією вітчизняних банківських установ. Тому варто звернути увагу на те, що важливою передумовою для успішної кредитної діяльності банків є стабільна ресурсна база і саме на неї варто звертати увагу у ситуації, що склалася. Однак у вітчизняних банків зараз існують проблеми щодо її формування.

Динаміка наданих кредитів банківськими установами України в розрізі валют представлена на рис. 4

Спостерігаємо різкий стрибок обсягів кредитів в іноземній валюті у 2014 р., але це пов'язано скоріш не з позитивною тенденцією доларизації, а із зростанням курсу іноземної валюти та відхиленням у результаті курсової різниці. Взагалі бачимо зменшення обсягів кредитування починаючи з 2014 р.

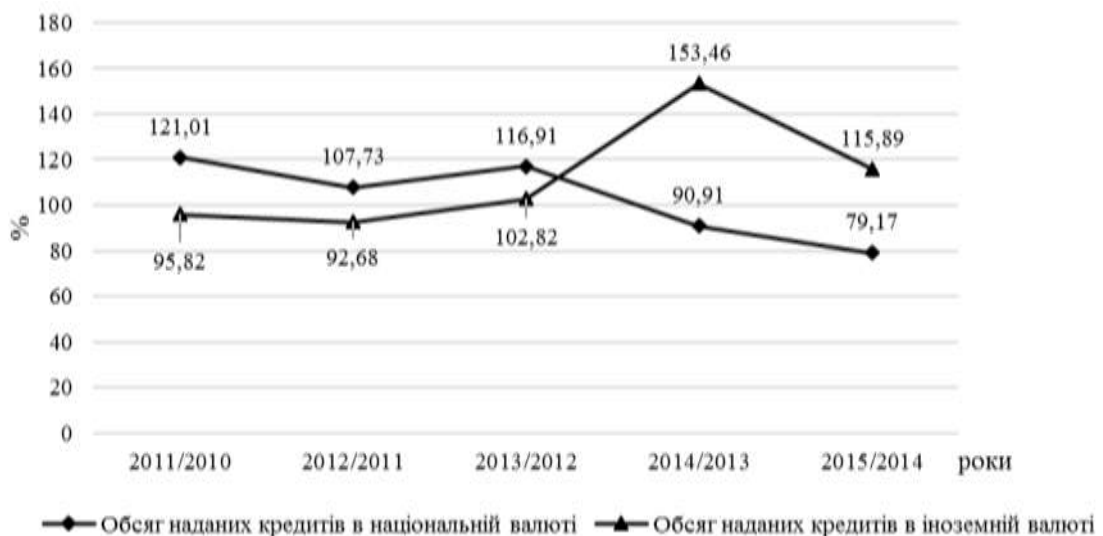

Рис. 4. Динаміка темпів зростання кредитів у розрізі валют з 01.01.2011 – 01.01.2016 рр.

Розраховано автором на основі [9]

На рис. 5 можна прослідкувати такі тенденції щодо динаміки обсягів кредитів у розрізі строків погашення.

Рис. 5. Структура кредитів у розрізі строків погашення з 01.01.2011 – 01.01.2016 рр.

Розраховано автором на основі [9]

Так, починаючи з 2011 року відбувається стале скорочення довгострокового кредитування (виключенням був тільки 2014 р.). Зменшення кредитів строком більше 5 років відбулося з 214,446 млрд грн у 2010 р. до 173,961 млрд грн у 2013 р., і в 2015 р. обсяг кредитів досяг рівня 2010 р.

Натомість відбувається зростання обсягів середньострокових кредитів від 1 до 5 років (з 275,605 до 329,593 млрд грн) та короткострокових кредитів (з 242,772 до 437,977 млрд грн) на початок 2011 року та станом на початок 2016 року відповідно. У цей же час питома вага середньострокових кредитів збільшується до рівня 38,46 % загального обсягу наданих кредитів на кінець 2014 року (у порівнянні з показником 33,23% на кінець 2010), а частка короткострокових кредитів в кредитних портфелях банків стало зростає (станом на 2015 рік перевищує

40%). Можна зробити висновок, що такі тенденції є сприятливими в аспекті підтримання ліквідності банків, але виступають негативним фактором для розвитку реального сектору економіки.

Як бачимо з динаміки зміни структури кредитування за секторами економіки (рис. 6) за період з 2010 по 2014 роки відбулося зростання міжбанківського кредитування, що було зумовлено зростанням вільної ліквідності банківської системи та збільшенням пропозиції кредитних ресурсів. У 2015 році даний показник значно зменшився у порівнянні з попереднім роком.

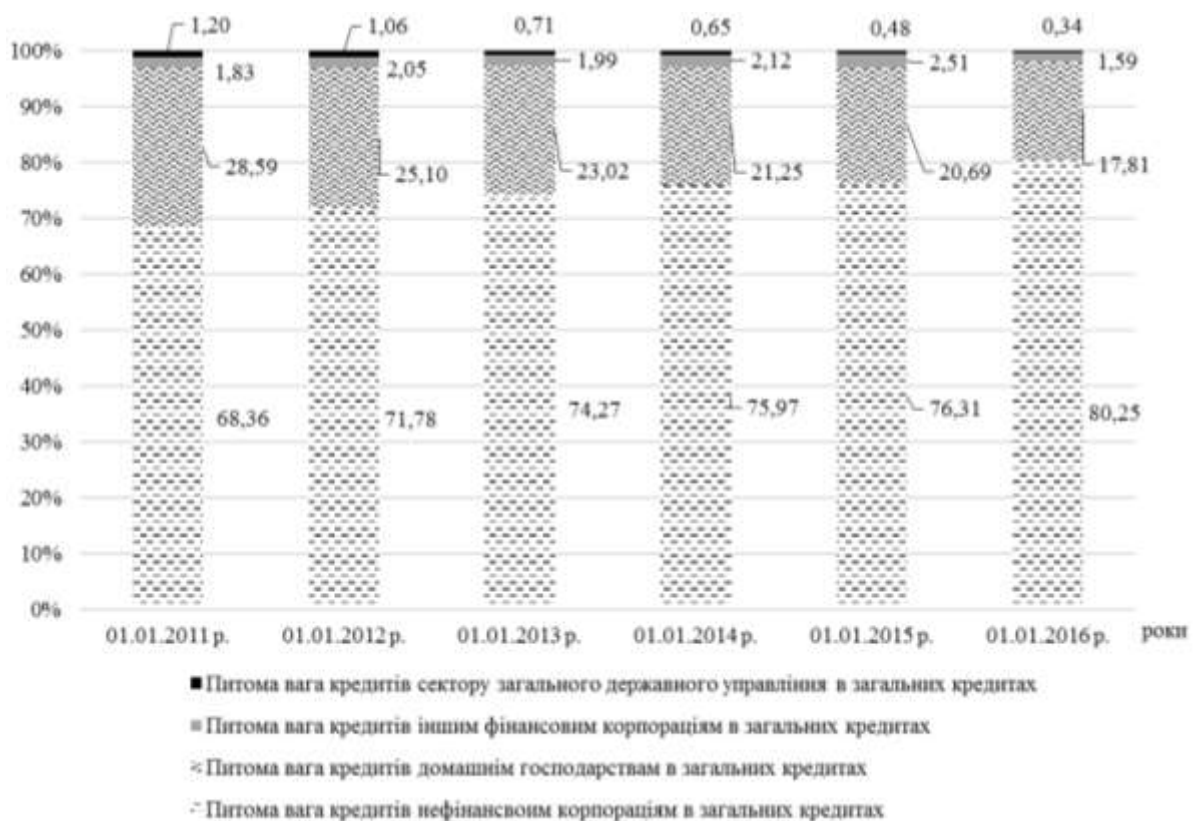

Рис. 6. Структура наданих кредитів у розрізі секторів економіки з 01.01.2011 – 01.01.2016 рр.

Розраховано автором на основі [9]

Кредити нефінансовим корпораціям протягом всього аналізованого

періоду мають стрімку тенденцію до збільшення та у 2015 році становлять на 80,25% більше ніж аналогічний показник у 2010 році, що безумовно є позитивним явищем, оскільки якісне кредитне забезпечення суб'єктів господарювання є дієвим способом виходу економіки із кризи.

Кредитування домашніх господарств починаючи з 2010 року має тенденцію до щорічного скорочення у зв'язку з низькою платоспроможністю населення, великою заборгованістю за раніше отриманими кредитами, посиленням вимог банків щодо оцінки кредитоспроможності клієнтів.

Кредитування органів державного управління мають тенденцію до скорочення, його обсяги впродовж даних років зменшилися з 8,817 млрд грн до 3,364 млрд грн.

Крім визначених тенденцій розвитку кредитного ринку України слід відзначити, що динаміка всіх показників носить коливальний характер, що свідчить про нестабільність в банківському секторі. Для оцінки коливальності було використано коефіцієнт варіації, розрахований згідно методики, запропонованої Новаком І. М. [10, с. 141].

$$CV = \sqrt{\frac{n \sum x^2 - (\sum x)^2}{n^2}} \div \bar{x} \times 100, \quad (1)$$

де CV – коефіцієнт варіації;

n – кількість варіантів;

x – величина ознаки (варіанти);

\bar{x} – середня величина ознаки (варіанти).

Відповідно до даної шкали оцінювання характеристики кредитного ринку країни протягом 2010-2015 рр. згрупувалися таким чином за рівнем коливальності (табл. 1).

**Таблиця 1. Оцінка рівня коливальності розвитку кредитного ринку
України**

Коефіцієнт варіації	Оцінка коливальності	Показники, що характеризують розвиток кредитного ринку
$CV \leq 10 \%$	Сукупність показників є відносно однорідною, а рівень коливань низьким	Питома вага кредитів в активах банку (4%); Питома вага кредитів нефінансовим корпораціям у структурі кредитів (5%); Кредити домашнім господарствам (6%); Обсяг наданих кредитів строком більше 5 років (9%)
$10 \% < CV \leq 25 \%$	Сукупність показників має середній рівень неоднорідності та коливань	Динаміка активів банків (11%); Обсяг наданих кредитів від 1 року до 5 (12%); Обсяги кредитування (12%); Обсяги кредитування в національній валюті (14%); Питома вага кредитів іншим фінансовим корпораціям (14%); Питома вага кредитів домашнім господарствам (15%); Кредити нефінансовим корпораціям (16%); Обсяг наданих кредитів строком до 1 року (20%); Кредити іншим фінансовим корпораціям (22%)
$25 \% < CV \leq 50 \%$	Сукупність показників має високий рівень неоднорідності та коливань	Обсяги кредитування в іноземній валюті (26%); Кредити сектору загальнодержавного управління (31%); Частка кредитів сектору загальнодержавного управління (41%) Частка простроченої заборгованості за кредитами (40%)

З отриманих результатів можна зробити висновок, що майже сталою є частка кредитів в загальних активах банків, що свідчить про спрямовану кредитну політику банків. Також низький рівень волатильності мають кредити домашнім господарствам та обсяги довгострокового кредитування. Однак з урахуванням тенденції до зниження обсягів кредитування домашніх господарств, така стала тенденція не є позитивною.

Середній рівень коливальності та неоднорідності таких показників, як: динаміка активів банків, обсяги коротко- та середньострокового

кредитування, зміна структури кредитування за секторами економіки, підтверджує тезу про роботу банків України в непередбачуваних та мінливих умовах, та необхідність розробки відповідної кредитної політики.

Особливу необхідність врахування та прийняття коригувальних заходів у складі кредитної політики банків вимагає зменшення частки простроченої заборгованості за кредитами, яка не тільки є мінливою, а і зростає з кожним роком (майже вдвічі з 2010 р. по 2015 р.). Також нестабільними є обсяги кредитування в іноземній валюті, що є логічним в умовах постійної девальвації національної валюти, та обсяги кредитування сектора загальнодержавного управління, але його частка в загальному обсязі кредитів є незначною (менше 1%).

Висновки. У ході аналізу було визначено такі тенденції та риси кредитного ринку України: зменшення обсягів активів та обсягів кредитування; зменшення питомої ваги кредитного портфелю в активах банків та розвиток банками інших активних операцій; значний обсяг проблемної заборгованості за кредитами в більшості банків України; проблеми у формуванні довгострокової стабільної ресурсної бази для здійснення кредитування; обережна політика банків щодо строків погашення кредитів: зменшення довгострокового кредитування та надання переваги коротко- та середньостроковому; поліпшення структури кредитування в розрізі валют, а саме дедоларизація кредитування; збільшення обсягів кредитування суб'єктів господарювання з одночасним зменшенням кредитування сектору домашніх господарств в регіонах України.

Протягом 2010–2015 рр. спостерігався середній та високий рівень волатильності та нестабільності розвитку кредитного ринку України. Багато ризиків, які були викликані та зумовлені кризовими явищами у світі та Україні, банками було частково подолано. Ситуація, викликана кризою

2014 року, ставить нові завдання перед банківською системою України, оскільки зниження обороту та обсягів виробництва основних галузей, ведення бойових дій на сході країни, а також зниження реальних доходів населення за високої девальвації національної валюти можуть в подальшому призвести до нових труднощів.

Тому, з огляду на зазначені вище тенденції банки мають вирішити ще багато проблем, основними з яких є:

поліпшення структури коротко- та довгострокових депозитних ресурсів;

боротьба із проблемними кредитами та зменшувати їх питому вагу в активах банку (шляхом реструктуризації або пролонгації);

розвиток довгострокового кредитування із підтримкою достатнього рівня ліквідності;

ефективне управління активами задля покращення рівня капіталізації банківських установ України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ефективність кредитної діяльності банку [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук. 08.04.01 / В. І. Волохов; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 19 с.

2. Гуцал І. С. Дієвість кредитного механізму в економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг та кредит»/ І. С. Гуцал. – Київ, 2004. – 31 с.

3. Дзюблюк О. В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки : Монографія / О. В. Дзюблюк, О. Л. Малахова. – Тернопіль : Вектор, 2008. – 324 с.

4. Єпіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання / А. О. Єпіфанов// Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 7. – С.14–21.

5. Сучасні та перспективні методи і моделі управління в економіці : монографія : у 2 ч. / [за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – Ч. 1. – 232 с.

6. Карбівничий І. В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку: дис. канд. економ. наук: 08.00.08 / Карбівничий Ігор Володимирович. - Суми: [Б. В.], 2011. - 216 с.

7. Карбівничий І. В. Стратегічне управління кредитною діяльністю банківської установи / І. В. Карбівничий // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України Збірник наукових праць. Т.20. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 58–64.

8. Коваленко В.В., Крухмаль О.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи [Текст]: Монографія / В. В. Коваленко, О.В. Крухмаль: Суми: УАБС НБУ, 2007. – 198 с.

9. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

10. Новак І. М. Соціальний розвиток регіонів України: оцінка та напрями зменшення диспропорцій: [монографія] / І. М. Новак. – Донецьк; Київ, 2008. – 196 с.

АННОТАЦІЯ

Омельченко Оксана Игоревна

**Анализ динамики развития кредитного рынка Украины и
оценка его волатильности**

В современных условиях развития Украины особого внимания требует вопрос выхода на траекторию устойчивого экономического роста, и во многом это зависит от имеющихся в банковской системе кредитных возможностей, от эффективности кредитной деятельности банков.

Поэтому повышение конкурентоспособности отечественных банков, негативное влияние на деятельность которых оказывают последствия структурных диспропорций, нестабильность политической, экономической и социальной сферы приобретает все большую актуальность.

Цель статьи заключается в определении направлений улучшения кредитной деятельности банков на основе результатов анализа динамики развития кредитного рынка Украины в 2010-2015 гг. и оценки степени волатильности его развития.

Анализ кредитного рынка Украины в 2010-2015 гг. был проведен на основе отобранных типовых показателей с последующей оценкой их колеблемости путем определения коэффициента вариации.

В работе были проанализированы рассчитанные цепные темпы роста таких характерных показателей развития кредитного рынка, как: активы банков и клиентский кредитный портфель, доля просроченной задолженности по кредитам, определены изменения структуры кредитов в разрезе валют, сроков погашения, секторов экономики. Также оценена степень их нестабильности с помощью динамики коэффициента вариации.

На основе проведенных расчетов можно констатировать уменьшение активов банков и объемов кредитования в частности, уменьшение удельного веса кредитного портфеля в активах банков и развитие банками других активных операций. Был выявлен значительный объем проблемной задолженности по кредитам в большинстве банков Украины и негативная тенденция ее роста. Отмечается тенденция к уменьшению долгосрочного кредитования и предпочтение кратко- и среднесрочного кредитования, и к сокращению кредитования в иностранной валюте. Также в течение анализируемого периода наблюдается уменьшение объемов кредитования домашних хозяйств в регионах Украины и нестабильное увеличение объемов кредитования субъектов хозяйствования.

Учитывая результаты анализа предложены следующие

первоочередные сферы корректировки кредитной деятельности банков: реструктуризация и пролонгация проблемных кредитов, развитие долгосрочного кредитования и активизация привлечения долгосрочных депозитных ресурсов, повышение уровня капитализации банковских учреждений.

Ключевые слова. Банки, вариация, волатильность, кредитный рынок, нестабильность развития.

SUMMARY

Omelchenko Oksana Ihorivna

Analysis of the dynamics of the Ukrainian credit market development and evaluation of its volatility

Question of achieving sustained economic growth in modern conditions of development of Ukraine requires special attention. This is largely dependent on the lending capacity of the banking system. And the effects of structural imbalances, unstable political, economic and social development have a negative impact on the competitiveness of domestic banks.

The purpose of the article is defining the ways of improving credit activity of banks on the basis of the analysis of the Ukrainian credit market dynamics in 2010-2015 and evaluation the degree of its volatility.

Credit market analysis in Ukraine in 2010-2015 was conducted on the basis of selected indicators and evaluation of their volatility by determining the coefficient of variation.

In this paper it was calculated and analyzed the growth rates of the such credit market parameters, as: banks' assets and client loan portfolio, the share of overdue loans, identified changes in the structure of loans by currency, maturity,

sectors of the economy. Also the degree of instability of its dynamics was assessed using the coefficient of variation.

On the basis of the calculations revealed the reducing the banks' assets and lending, the share of the loan portfolio in the assets of banks. It was revealed a significant amount of bad debts on loans in most banks in Ukraine, and the negative trend of growth. There is a trend to a decrease in long-term loans and preference for short-term and medium-term lending, and to reduce lending in foreign currency. There were proposed such priority spheres of adjustment of the lending activity of banks: restructuring and extension of problem loans, the development of long-term loans and the intensification of attracting long-term deposit resources, increasing the level of capitalization of the banking.

Keywords. Banks, variation, volatility, credit market, unstable development.